

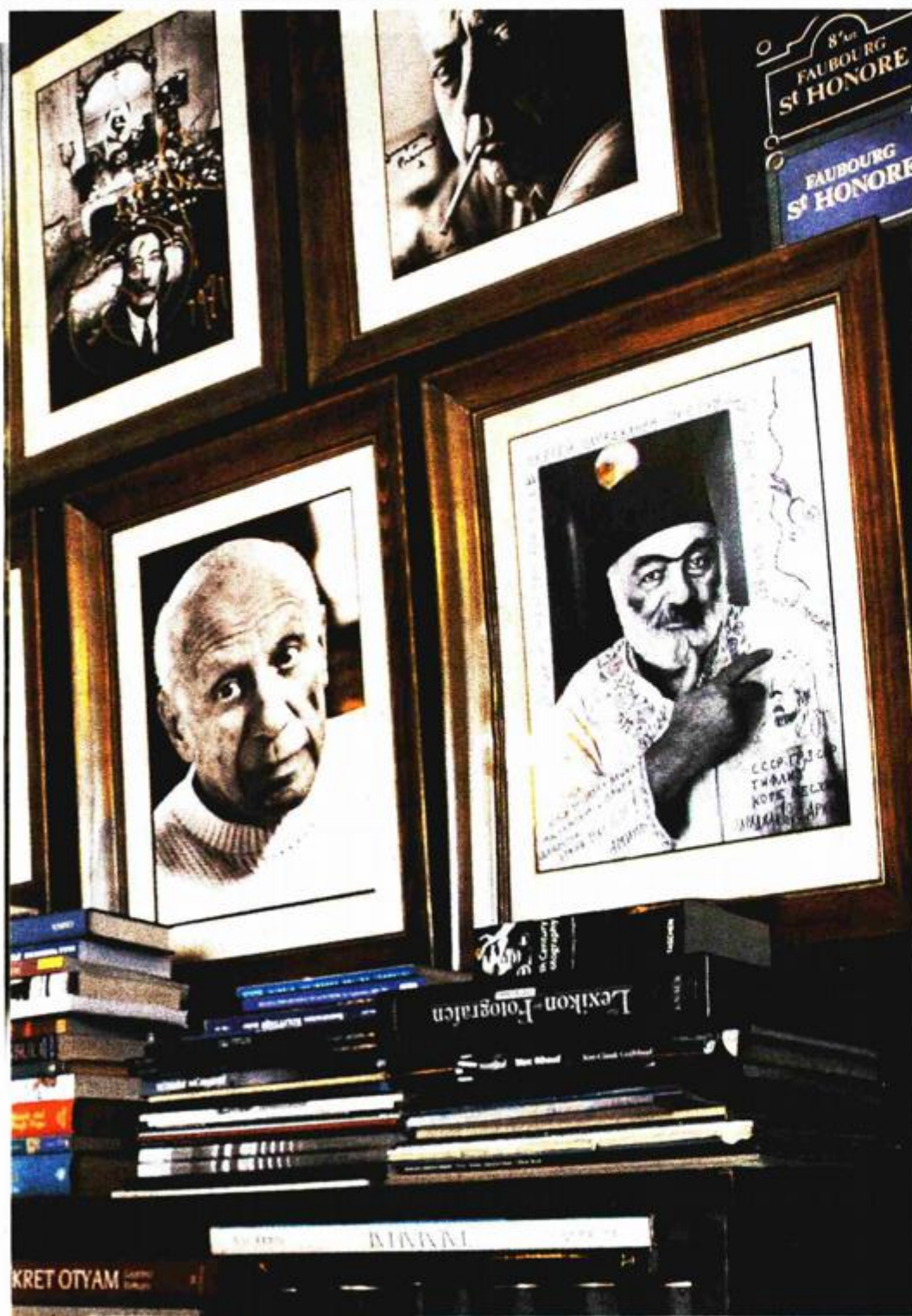

FOTOGRAFIRAO JE HITCHCOCKA, PICASSA, DALIJA, CHURCHILLA, TITA...

U povodu
retrospektivne
izložbe Are Gülera
u galeriji Sveta
srca u Puli
(1. prosinca), koja
se potom seli u
Zagreb pa u
Šibenik, posjetili
smo velikog
fotografa u
rodnom gradu.
Razgovarali
Marta Andrić i
Ekrem Čaušević

New York? Ne bit dao ni jedan kame

Ekrem Čaušević jedan je od najznačajnijih turkologa našega vremena na Balkanu. Utemeljitelj je i predstojnik Katedre za turkologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, dobitnik nekoliko nagrada za zasluge na području turkologije i prevoditelj više knjiga Orhana Pamuka. Za prijevod 'Istanbul' dobio je nagradu Kiklop za najbolji prijevod 2006.

Marta Andrić je znanstvena novakinja na turkologiji u Zagrebu i prevoditeljica s turskog. Prevela je 'Snijeg', 'Tihu kuću' te 'Zovem se Crvena' (s E. Čauševićem) Orhana Pamuka. Kao članica Programskog odbora Sajma knjiga u Istri sudjeluje u organizaciji ovogodišnjeg gostovanja turskih pisaca i drugih umjetnika u Puli

A

ra Güler turski je fotograf svjetskoga glasa. Rođen je 1928. godine u Istanbulu, gdje je proveo cijeli život. Već 1961. godine British Journal of Photography proglasio ga je jednim od sedam najboljih svjetskih fotografa. Kao foto-reporter proputovao je cijeli svijet. Fotografirao je mnoge poznate osobe, od Bertranda Russela do Winstona Churchilla, od Alfreda Hitchcocka i Sophie Loren do Pabla Picassa, Salvadora Dalija i mnogih drugih. Ipak, posebno je poznat po svojim crno-bijelim fotografijama Istanbula, na kojima je na svoj način prikazao i dokumentirao taj tugaljivi i neusporedivi carski grad. "Istanbul je 'Ludakinja iz Chaillota' Jeana Giraudouxa", zapisao je u predgovoru jedne od svojih brojnih monografija. "Na turski je taj naslov bio preveden kao 'Luda dvorkinja'. Još od djetinjstva Istanbul vidim kao tu ludu dvorkinju. I to takvu koja je živjela i u Rimskom, i u Bizantskom, i u Osmanlijskom Carstvu... Na hipodromu je jahala s gladijatorima, na bizantskom je dvoru bila miljenica, sjedila je na prijestolju kao Zoe i kao Teodora, za Osmanlije je bila sultanija Hürrem... Čak i dok danas hodate gradom, ona izviruje iza stupova podzemne cisterne, noću tapka po podnim mozaicima bizantske palače i gleda vas s njezinih prozora. Danas je ona ostarjela luda dvorkinja: uvijek je

● **Andrić: Htjeli bismo vas, prije svega, pozvati u Pulu...**

- Ali ja u aeroplan ne idem, umro bih od straha. Prošao sam cijeli svijet avionom, prije se nisam bojao. No, sad već godinu dana ne mogu u aeroplan. Bojim se. Nisam ja glup: pedeset tona željeza ide po zraku, a ti sje-diš unutra, zamisli...

● **Andrić: A prije niste mislili na to?**

- Nisam, bio sam glup (smije se)...

● **Andrić: Jeste li dolazili i u naše krajeve?**

- Jesam. Ne znam sad ta imena... Ali i s Titom sam napravio reportažu, slikao sam ga.

● **Andrić: To znamo. Kako je prošlo?**

- Tito nije znao ni jedan jezik.

Kako sam slikao Tita

● **Čaušević: Znao je ruski.**

- Da, ali nije znao ni engleski ni francuski. I kako sad da razgovaraš s njim? Ja sam tad radio u Uredu predsjednika republike, bio sam njihov fotograf. I došao je Tito, bio nam je gost. A ja sam zaključio da bih s njim mogao napraviti reportažu. Pitao sam predsjednika, rekao sam: 'I njemu ćemo pokloniti fotografije', i tako. 'To si se baš dobro sjetio', odgovorio mi je. Bio je s nama i vaš ambasador, ali on nije znao turski. I tako smo došli k Titu, ali on ne zna ni jedan jezik, kako da razgovaraš s njim?! Stavio sam mu u ruke novine, smislilo koješta, i tako ga slikao. I onda sam pomislio: sad je dosta. Sjeli smo, zajedno doručkovali, zahvalili mu i otišli. I poslije smo mu poslali hrpu fotografija, i pismo zahvale. I to je sve. Nismo povelu prevoditelja, nismo na to ni pomisljali. Ta ja govorim četiri jezika, engleski, francuski, turski i armenski...

● **Andrić: Možete li nam se malo predstaviti?**

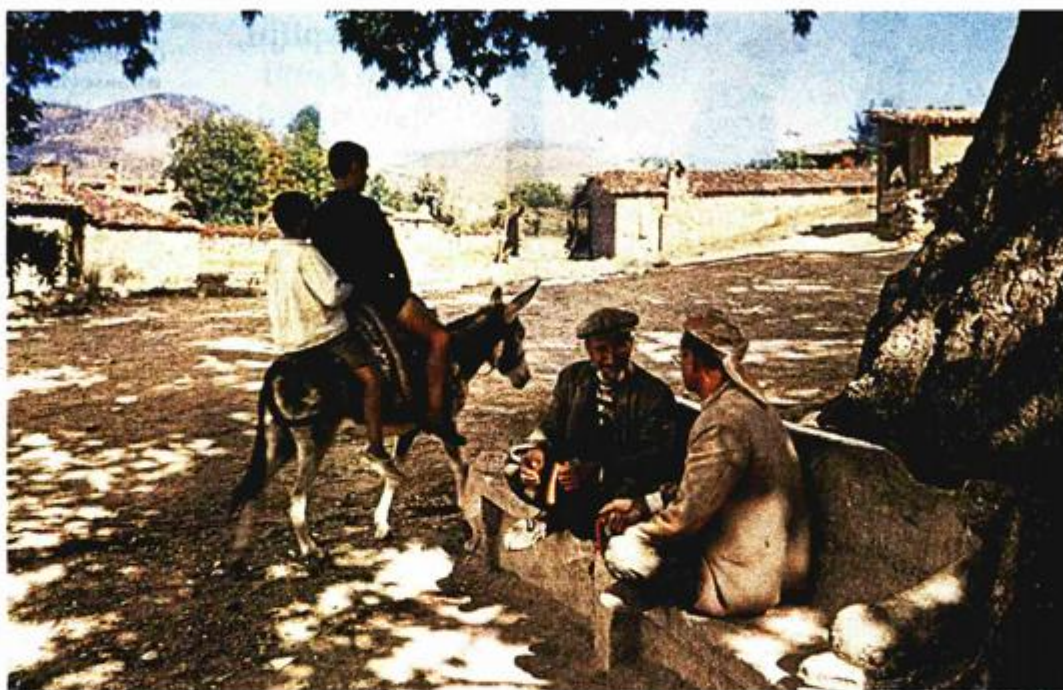
- Rodio sam se 1928., ovdje, na trgu Taksim (centralni istanbulski trg, op. M.A.). Rodio sam se kao dijete bogate obitelji, moj je otac bio ljekarnik. Bio sam jedina. A tad je bilo svega nekoliko ljekarni u gradu, to je bilo elitno zanimanje. Išao sam u najbolje škole. Jednog mi je dana otac rekao: 'Što će biti od tebe?' Volio sam kazalište, pisao sam kritike, kratke priče, nisam bio fotograf. I onda su me odjednom stavili u neki filmski studio. Zanimao me i film jer sam shvatio da je film umjetnost dvadesetog stoljeća, da najlakše ostvaruje komunikaciju s ljudima i među ljudima. Ako napišeš roman, pročit ga deset tisuća ljudi, ali ako napraviš film, već ga u prvom danu pogleda milijun ljudi. Zato sam htio biti režiser. Ali tad nije bilo nikakve škole za to i ja sam... Što misliš, koliko imam godina?

Picasso ga je volio

● **Andrić: 84, to znamo.**

- Nemam još, 83. I zamisli ti sad, prije toliko godina - kad je osnovana Republika Turska, ja sam imao 5 godina - tad sam naučio sve o kinematografiji. Znam sve: i montažu, sinkronizaciju, zvuk, i htio sam biti režiser ili scenarist. Muhsin Ertugrul

➤ NASTAVAK NA STRANICI 66

n za taj grad en Istanbula

našminkana, okićena biserima i namirisana; bezbrojne ladice njezinih ormarića pune su bisera, tragova raskoši minulih dana. Kako god pogledate Istanbul, uvijek ugledate neki od tih bisera."

Povodom otvorenja izložbe njegovih fotografija u Puli, s tim srdačnim i duhovitim fotografom razgovarali smo u kafeu Ara, u prizemlju zgrade u kojoj je nekada živio sa svojom obitelji, na Beyogluu, najživljijoj i mnogima najzanimljivijoj istanbulskoj četvrti.

(prvi značajni turski kazalištarac i scenarist, op. M.A.) bio je prijatelj moga oca, dolazio je u njegovu ljekarnu. Ondje su se okupljali svi važniji umjetnici toga vremena, igrali bi tavlju, i ja sam rastao među njima, sve su to bili i moji prijatelji. Svi koje sam fotografirao bili su mi prijatelji. Tako je bilo i kasnije: npr. Arthur Miller mi je bio prijatelj. Ili Picasso, on me je baš volio. Uglavnom, nakon nekog vremena počela me zanimati i fotografija, i otac me smjestio u jedne novine da ondje radim. Bio sam foto-reporter i kritičar, pisao sam kazališne i filmske kritike. I tako sam u svemu tome nekako postao foto-reporter. To mi se sviđalo, možeš putovati po cijelom svijetu. Ako si pisac, nikakve koristi od toga.

Osam stoljeća povijesti

● Andrić: Ali i pisci putuju.

- Da, ako si sami plate. Ali meni su drugi plaćali da putujem. Ako si foto-reporter, moraš ići na mjesto događaja. Zato sam obišao cijeli svijet. Išao sam sto puta u Indiju, u Burmu, Indoneziju. Te sam krajeve jako volio, budizam mi se jako sviđa, daje jako lijepe fotografije. Od kršćanstva ne možeš dobiti fotografiju: imaš kip, stoje pred kipom i gotovo. A ovi drugi se klanjaju, kreću se... Za nas Europljane to je jako egzotično, to je posve posebna atmosfera: npr. uđeš u špilju, a u njoj tisuću Buda, oko njih redovnici, to je bilo u Burmi... A ne možeš nigdje vidjeti tisuću kipova Isusa na jednom mjestu.

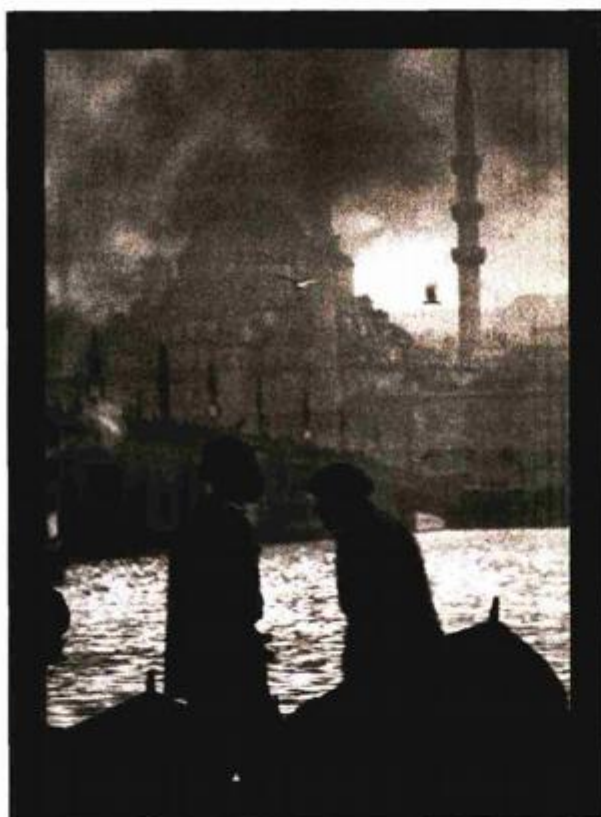
Znaš li što je novinarstvo, što novinar radi? Otkriva! Novinar mora otkrivati...

● Andrić: Ali takvi su rijetki.

- Ima ih, ima. Npr. Machu Picchu je pronašao novinar.

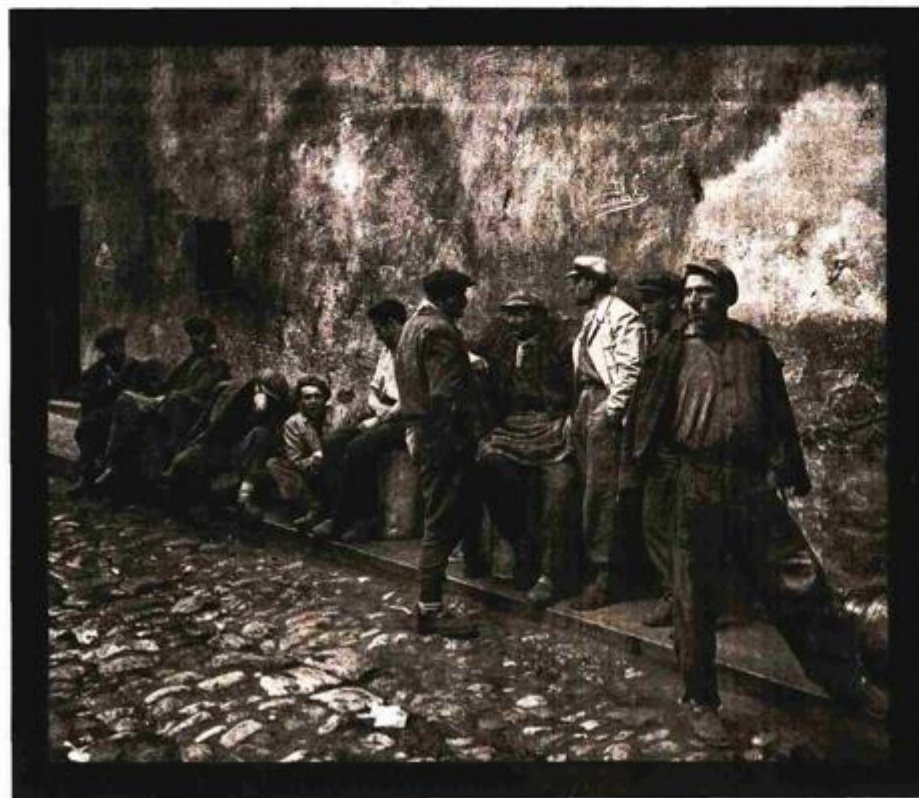
● Andrić: A i vi ste nešto otkrili...

- Da, ja sam otkrio Aphrodisias. Tamo je bila jedna velika brana koju je izgradila država. A ja sam je išao slikati prije otvorenja. To je bilo 1958. I kad smo navečer vozač i ja krenuli nazad, zalutali smo, vozač je skrenuo s puta. A bio je takav mrak, ni jedna se zvijezda nije vidjela, samo stijene sa svih strana. I došli smo u neko selo. Što radiš kad se izgubiš? Odeš u seosku kavanu i kažeš: izgubio sam se, moram ovdje zanočiti. Ugledali smo slabašno svjetlo, tad još nije bilo struje, imali su plinske svjetiljke. Kad su mi se oči privikle, vidim da je nasred kavane kameni stup, a oko njega isklešana omotana zmija. Muškarci sjede u kavani, kartaju se za tri stola, a stolovi im kapiteli rimskih stupova! Kao da se Rimljani kartaju! Spomenici na sve strane! Takvo što ne možeš vidjeti nigdje na svijetu. Odmah sam slikao, ali bilo je mračno. Nastavio sam ujutro. Bilo je i sarkofaga, kipova, malo dalje teatar, hipodrom... Sve sam slikao, crno-bijelo. Poslije sam to pokazao direktoru arheološkog muzeja u Ankari, a on me povezoao s arheologom Kenanom Erimom koji je tad bio u Americi. On je napisao tekst i to je objavljeno u Engleskoj, u Architectural Reviewu. Poslije sam Kenan Erima odveo onamo i rekao: ovdje kopaj! Novinar-

Od kršćanstva ne možeš dobiti fotografiju. Imaš kip, stoje pred kipom i gotovo. Budizam mi se jako sviđa, tamo uđeš u neku špilju, a u špilji tisuću Buda

Prizor kuhanja čaja na ulici iz 1958. (gore); čamdžije na Zlatnom rogu 1957. (lijevo); radnici čekaju posao na pristaništu iz 1954. (dolje)

stvo, naravno, ovisi o imaginaciji. Jer neki bi novinar možda otišao onamo, rekao 'kakvo je ovo kamenje', i ništa ne bi shvatio.

● Čaušević: Koliko ste godina radili kao foto-reporter?

- Stalno. I sad sam reporter Time-Lifea. Ali sad sam već star, svi su mi šefovi pomrli (smije se). Radio sam i za Sunday Times, Observer, Paris-Match...

● Čaušević: Ali cijelo ste vrijeme živjeli u Istanbulu.

- A kamo bih išao odavde? Ovo je moj zavičaj.

● Čaušević: Ali kad ljudi dobiju takvu priliku...

- Ma kakvu priliku?! Najveća prilika koju dobiješ je život! A pogotovo život u Istanbulu. Istanbul je jako zanimljiv grad, jedan od najvažnijih gradova na svijetu. Ne bih ga mijenjao nizašto. Da mi sad daš priliku da živim u New Yorku, ne bih htio. Ne bih za New York dao ni jedan kamen Istanbul! Ta tko su oni? Jedva da imaju dva stoljeća povijesti. A ja ovdje imam povijest od osam stoljeća. Još ako se gledam kao Armenac, onda sam ovdje već osam tisuća godina!

Na Kandiliju, u vrtovima

● Čaušević: Za vaše fotografije Istanbula znamo i preko Pamukove knjige "Istanbul, grad, sjećanja". Vidimo da ste vrlo vesela i živahna osoba, a te su fotografije prepune melanholije. Kad gledate te fotografije, osjećate li nostalgiju?

- Naravno! Tko je od mene napravio ovo što jesam? Svi umjetnici ove zemlje i grada. Čitao sam poeziju naših pjesnika, slušao glazbu, vjetar, plivao u ovom moru... Sve je to utjecalo na mene. Na primjer, kad odem na Kandili (čtvrta na azijskoj strani Bospora, op.M.A.), sjetim se stihova Na Kandiliju, u starim vrtovima / kad večer se spu-

sti zastor po zastor... (Stih pjesnika Y.K. Beyatlija, op.M.A.) Ili na primjer: Sjeo sam na rumelijskoj tvrđavi, i krenuo s pjesmom... To je pjesma Orhana Velija. Ja tim očima gledam na Istanbul. Danas živimo u Istanbulu kojega više nema. Misliš da je ovo Istanbul? Sad mu je još samo ime ostalo. Pokaži mi jednu ulicu bez prometa, jednu ulicu bez prometnih znakova.

● Andrić: Ali Istanbul još uvijek čuva i stari duh po kojemu je posve drugačiji od drugih gradova.

- To je tih njegovih osam stoljeća. Ta su se stoljeća upila u zidove, u sve u njemu. Na ovim ulicama nikada nisi sam, prije tebe tu su živjeli milijuni ljudi, to je ono što osjećaš dok hodaš ulicama.

Umjetnost je tlapnja

● Andrić: Kad idete fotografirati, kakav je to osjećaj? Kao da idete u lov?

- Tako je, baš kao lov.

● Andrić: Kako znate kad ste na pravom mjestu, kad je pravi trenutak?

- To je intuicija. To je jednostavno osjećaj.

● Čaušević: Vi se predstavljate kao foto-reporter. Ne bi li bilo prikladnije da se predstavljate kao umjetnički fotograf?

- Umjetnost je tlapnja! Umjetnost je laž.

● Čaušević: Htjeli ste biti scenarist, a film je umjetnost.

- Film je umjetnost, ali fotografija nije. Samo je slična umjetnosti. Da je to umjetnost, bilo bi jako lako postati umjetnikom: kupiš si foto-aparat i kažeš "ja sam sad umjetnik!" A nitko si i ništa. Film prikazuje izmišljene događaje. A to je umjetnost: rada se iz čovjekove mašte. Za razliku od toga, fotografija je dio stvarnosti. Život se odvija pred tobom, a ti izabereš jedan trenutak - škljoc! - i taj će trenutak na taj način ostati sačuvan.